

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Артемчук М.Д.

аспірант,

Київський університет торгівлі економіки та права

СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРАВ ЛЮДИНИ В ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Проблема прав людини багатоаспектна та системно структурна. Вона ставилася та розроблялася протягом тривалого часу фахівцями гуманітарного профілю різних шкіл та напрямів. Особливо помітну роль в її науковому та організаційно-прикладному формуванні належить насамперед юристам-правознавцям. Філософські спрямовані правники починаючи з античних часів (Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон), а також новочасові філософи (Г. Гроцій, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) в своїх працях порушували світоглядні, аксеологічні, антропологічні, екзистенціальні засади «права як регулятора» зв'язків індивіда з суспільством і державою. Голландський правознавець Гуго Гроцій ввів в науковий обіг сам термін «філософія права» («Про право війни та миру», 1625), а на думку Гегеля філософія права – це насамперед філософська, а не юридична дисципліна («Філософія права», 1820). Втім, в класичній та новітній літературі ХХ-ХХІ ст. питання щодо прав людини в філософському, а не в юридичному сенсі не слугувало об'єктом спеціального дослідження. Специфіка саме філософського аналізу феномену прав людини полягає в його розумінні як насамперед соціо-морального атрибута людяності, ігнорування якого знецінює особистість як самодостатню сутність. Одним з опорних в цьому відношенні є антропний принцип, згідно з яким світ людини являє собою верхівку еволюції «мислячої матерії», а саме людина є вищою цінністю, що, в свою чергу, потребує перетворення всього життєвого простору на цивілізовану антропосферу. Забезпечити такий ракурс дослідження дозволяє антропо-аксеологічний метод, завдяки якому вся система прав людини виступає як сукупність універсальних, засадничих морально-етичних та соціо-культурних норм, що формулюють принципи відносин між індивідами та суспільними інституціями влади.

Конкретними нармативами характеризуючими концептуальну сутність прав людини виступають такі фундаментальні цінності як свобода, справедливість, гідність, толерантність, та інші, кількість та якість яких в сучасному іноваційному «незавершеному суспільстві» лавинно зростає.

Актуальним завданням концепції прав людини в в філософському аспекті є питання щодо онтологізації соціальних інститутів, гарантування захисту прав та свобод людини в контексті глобального, інтеркультурного та національного специфічного морально-визначеного правопорядку, з'ясування філософсько-

етичних аспектів прецедентного права, зокрема правового статусу мігрантів чи жителів тимчасово окупованих територій, ставлення до тенденції легалізації «нетрадиційних» форм поведінки (аномалії як «неонорми») тощо.

Концепція прав людини в широкому філософському дискурсі походить з розуміння самої людини – її природи, сутності, можливостей, негативних та позитивних забов'язань, безвідносно до етичних, расових, релігійних та інших відмінностей або приналежності до певної культурної чи соціально-політичної традиції.

Історико-філософський погляд на проблематику прав людини потребує подальшого з'ясування принципового питання про співвідношення природного та позитивного права, зокрема, в контексті філософського дискурсу постмодерну. На думку Ю. Габермаса, одного із авторів концепції «незавершеності сучасності», ця ідея дозволяє конкретизувати, виразити й персоніфікувати проблематику прав людини в категоріях «загальнолюдських чеснот». Однією з них, вважає Р. Рорті, є солідарність: «У нас є моральна забов'язаність відчувати солідарність з усіма іншими людськими істотами» («Випадковість, іронія та солідарність», 1996).

Проблема прав людини істотно конкретизує концепт антропологічного повороту, збагачує його новими ціннісно-соціальними смислами, онтологізує ідею прав людини, апелюючи до процесу виникнення розгалуженої системи обґрунтування та гарантування цих прав, у державно-громадській, нормативно визначений спосіб. При цьому важливо наголосити, що в сучасній інтерпретації феномена прав людини наголос робиться на тому, що в антропологічному повороті головним є саме людина, будь-який індивід як діюча особа соціума («соціальний капітал»). Тому окремі філософи справедливо наголошують, що концепція прав людини репрезентує найбільш універсальну гуманітарно-антропологічну теорію людяності взагалі. При цьому як в персоналізмі Еммануеля Муньє, підкреслюється, що носієм цього «нового гуманістичного» руху є людська особистість, яка, по-перше, є не об'єктом, а суб'єктом створюваної нею дійсності, а по-друге, тяжіє до усвідомлення власної екзистенційної ідентичності («Вступ до теорій екзистенціалізму», 1946). Екзистенціальна філософія, відповідно, екзистенціальне право базуються на постулаті, що їх предметом є передусім «внутрішній світ» індивіда, «спосіб того, як ця окремішність усвідомлює себе у своєму світі» (К. Ясперс).

Муньє вбачає сутність своєї версії «нового гуманізму» в тому, що останній має враховувати усі «виміри особистості», зокрема і насамперед її зв'язок з іншими людьми. Ця теза фігурує в багатьох новітніх творах, присвячених з'ясуванню статусу індивіда в сучасній людській спільноті.

Екзистенційна комунікація як універсальна умова людського буття утворює серцевину комунікативної філософії Карла-Отто Апеля. В ній наголошується на первинності діалогу над індивідуальною свідомістю, стверджується, що «комунікативна спільнота» має ґрунтуватися на «принципах раціональності спільноти розумних істот». Завдяку комунікації людина може «віднайти сама себе», «відшукати» власну самість, встановити екзистенційне відношення між людьми як діалог «Я-Ти», та усвідомити саме суспільне буття,

стверджує К. Ясперс. Тим самим, філософія у нього набуває етичного характеру, акцентує увагу на взаємозв'язках між людьми, де головну роль виконує поняття «свобода» (екзистенція та свобода у Ясперса – тотожні поняття), та воля до комунікації. Філософія екзистенціалізму – теоретичне підґрунття її правового розуміння. Право людини на комунікацію – її невід'ємне та обов'язково необхідне. Слід зазначити, що своєрідне трактування цих мотивів міжлюдських зв'язків отримує в філософсько-антропологічних концепціях постмодернізму: «інформаційна культура», «свобода», «комунікації», «технонаука» (Ж. Дерріда, Ж. Ліотар, М. Фуко).

Проблема прав людини є комплексною історико-філософською проблемою, що в сучасному соціо-філософському гуманістичному дискурсі актуалізується в контексті нової ситуації індивіда, яку нерідко характеризують як «антропологічний поворот». Права людини – одна з фундаментальних концепцій «повороту», теоретично-практичний фрагмент соціального буття постіндустріального суспільства, основною цінністю якого є людина.

Список використаних джерел:

1. Апель К.-О. Этноэтика и универсалистская микроэтика: противоречие или дополнительность? // Политическая мысль. – Киев, 1994. – № 3-4.
2. Апресян Р. Прикладная этика и общая теория морали // Ведомости прикладной этики. Вып. 40: Прикладная этика как фронестика морального выбора / Под ред. В.И. Бакштановского, В.В. Новоселова. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2012. – С. 84–95.
3. Гадамер Г.-Г. Интервью // Вопросы философии. – 1996. – № 7. – С. 127–132.
4. Гелен А. Образ человека в свете современной антропологии // Личность. Культура. Общество. – 2007. – Вып. 3 – (37). – С. 37–51.
5. Коваadlo Г.П. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства. – К., 2013. – 406 с.
6. Лапин Н. Антропосоциетальная теория и её значение для теоретической социологии: размышления над «Общей социологией» // Социологический журнал. – 2008. – № 3. – С. 136-152
7. Лекторский В. Имеет ли гуманизм смысл сегодня? // Место и роль гуманизма в будущей цивилизации. – М., 2014. – С. 24–34.
8. Табачковський В.Г. Полісутнісне хомо: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексії». – К., ПАРАПАН, 2005. – 20. др. арк.
9. Хоружий С.С. Кризис цивилизации сквозь призму антропологии, истоки, механизмы и пути преодоления. – М., 2005. – 26 с.
10. Хоружий С.С. Проблема постчеловека, или трансформативная антропология глазами глазами сенргийной антропологии // Философские науки. – 2008 – № 2. – С. 10-31.